

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ЗМІСТ

ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 5

- Ірина Богданова, Олена Лептуга**
«МОВА ВОРОЖНЕЧІ» В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО МЕДІАПРОСТОРУ 6
- Костянтин Голобородько**
ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТЕКСТУ: ЮРИДИЧНИЙ ТА МОВНИЙ АНАЛІЗ 11
- Світлана Єрмоленко**
УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ: ТЕКСТ ЯК ЛІНГВОХУДОЖНЄ САМОВИРАЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХА 17
- Олена Маленко**
ТЕКСТИ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ: ЕКСПАНСІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ
ЯК ВИКЛИК ПИТОМІЙ МОВИ 25
- Світлана Марцин**
ФУНКЦІОНУВАННЯ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТЕКСТАХ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ 32
- Наталя Нестеренко**
КОМУНІКАТИВНЕ СУПЕРНИЦТВО В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ:
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ 40
- Лілія Петрова Озель**
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ІДЕНТИФІКАТОРИ ВОКАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ
ТА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 50
- Олена Полозова**
АСИМЕТРИЧНІ СКЛАДНІ СПОЛУЧНИКОВІ РЕЧЕННЯ В ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ ЗМІ 54
- Світлана Руденко**
ТЕКСТ НА ЕТИКЕТЦІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У ФОКУСІ НАЇВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
ПЕРЕСІЧНОГО СПОЖИВАЧА 62
- Любов Умрихіна**
КВАЗІСПОНУКАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
МОДАЛЬНИХ СМИСЛІВ 76
- Ольга Черненко**
ЛІНГВОПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ВІКТОРА БОЙКА: СТИЛІСТИЧНИЙ ВИМІР 86

ЕТНОКУЛЬТУРНІ КОДИ МОВИ ЛІНГВОКОМПАРАТИВІСТИКА 92

- Юлія Лебеденко**
ВЕРБАЛЬНІ ОБЕРЕГИ З КОМПОНЕНТОМ **ХАТА** В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ . . . 93

4. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.
5. Слющинський Б. Глобалізація та субкультури. Теоретичні засади соціологічного аналізу. URL: <http://www.viche.info/journal/1261/>

УДК 811.161.2*367.335

Світлана Марцин

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ФУНКЦІОНУВАННЯ БЕЗПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТЕКСТАХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Мета статті — проаналізувати безсполучникові складні конструкції в мові нормативно-правових актів як окремого функціонального стилю української мови, виявити їх функції для задоволення вимог цього стилю і тим самим знайти підтвердження реченнєвості безсполучникових складних структур.

Ключові слова: безсполучникові складні речення, мова права як окремий функціональний стиль.

Svitlana Martcyn

FUNCTIONING OF UNCONNECTIVE COMPLEX STRUCTURES IN THE TEXTS OF REGULATORY ACTS

The task of the article is to analyze asyndetic complex constructions in the language of normative legal acts as a separate functional style of the Ukrainian language, to identify their functions for meet the requirements of this style and thus find confirmation that they are asyndetic complex sentences.

Keywords: asyndetic complex sentences, the language of the law as a separate functional style.

Вивчення нормативно-правових актів зумовлене сьогодні посиленою увагою до цього роду документів, що призвело до формування думки про правомірність виділення їх в окремий стиль, конкретно — мову права [Баранник, с. 124]. Така пропозиція заслуговує на її суспільне прийняття незалежно від того, як мову права кваліфікувати: чи як самостійний стиль, чи як підстиль офіційно-ділового стилю. Важливим у цьому є визнання мови права як окремої мовно-стилістичної системи, що функціонує в нормативно-правових документах зі своєрідним використанням елементів усіх мовних рівнів. У презентованій статті аналіз стильових і стилістичних особливостей офіційно-ділового стилю здійснюємо на матеріалі нормативно-правових актів як підстилю офіційно-ділового стилю.

Погоджуючись з правомірністю виділення в окремий лінгвістичний напрям вивчення мови права, доцільно, як видається, зробити одне застереження. Воно торкається того, що і в сукупності нормативно-правових документів є жанри, які,

хоч і не суттєво, але ж різняться. Тому раціонально, з нашого погляду, розрізняти нормативно-правові акти державного рівня, тобто акти законодавчого характеру, що торкаються різних сторін функціонування державних установ, організації їх роботи, і нормативно-правові документи, пов'язані з формулюванням правил, які торкаються різних сфер трудової діяльності, обов'язків осіб певного виробничого фаху. Ураховуючи цю жанрову відмінність офіційно-ділових документів, ми звузили джерела дослідження, обравши предметом розгляду лише нормативно-правові акти загальнодержавного значення.

Вивчення мови нормативно-правових актів, зокрема синтаксичних ознак цих документів, актуальне з двох причин. По-перше, воно диктується потребою визначити стилеві й стилістичні ознаки цих текстів, в окресленні яких (ознак) зроблені лише перші кроки (маємо на увазі статтю Д. Х. Баранника [Баранник]). По-друге, розглядуваний підстиль заслуговує на аналіз не тільки в синхронічному плані на основі розгляду новітніх джерел. Ураховуючи те, що офіційно-діловий стиль доповнив стилеву палітру української мови на початку ХХ ст., видається доцільним прослідкувати деякі синтаксичні особливості еволюції одного з його підстилів — мови права за весь період його функціонування. Це зумовлює наукову потребу нашого дослідження, адже лінгвістичній україністиці бракує послідовного вивчення специфіки всіх виявів офіційно-ділового стилю.

Звернення до такого аспекту опрацювання нормативно-правових документів, по-перше, має засвідчити одну з важливих ознак стильового розвитку української мови — появу офіційно-ділового стилю на зорі визнання української державності й української мови як державної; по-друге, дає змогу зіставити мову права того періоду, коли починав складатися офіційно-діловий стиль, із сучасним його станом, що відкріє можливості виявити тенденції еволюції синтаксичних одиниць, зокрема й безсполучникових складних речень, в одному з підстилів офіційно-ділового стилю.

Мета статті — розглянути наявність безсполучникових складних конструкцій у мові нормативно-правових актів як окремого функціонального стилю [Баранник], виявити їх функції для задоволення вимог цього стилю і тим самим знайти підтвердження реченневості безсполучникових складних утворень.

Для аналізу залучені такі нормативно-правові акти:

- а) історичні документи перших років становлення соборної України — Проект Конституції УНР, 1-й Універсал, 3-й Універсал, 4-й Універсал, Статут «Вільного козацтва України»,
- б) державні документи сучасності — Конституція України, Закон «Про Конституційний Суд», Закон «Про раду юстиції», Закон «Про міліцію», Законодавство України про охорону здоров'я, Збірники нормативних актів з конституційного права (Ч. 1, с. 4).

Документи першої чверті ХХ ст. слугуватимуть вихідним пунктом у з'ясуванні становлення офіційно-ділового стилю в тогочасному його вигляді, що важливо для усвідомлення особливостей сучасного стану цього функціонального різновиду мови. У розглядуваних текстах різних історичних періодів засвідчуються безсполучникові складні утворення однофункціональної і різнофункціональної будови (класифікація за С. І. Дорошенком). Однак ці дві групи речень представлені неоднаково як у документах на етапі становлення офіційно-ділового стилю, так і в державних актах сучасності.

З усієї кількості використаних у текстах безсполучникових складних висловлень в історичних актах — 80 % становлять одиниці однофункціональні, решта

20% — різнофункціональної структури; у нині діючих документах співвідношення таке: 70% — 30%.

Переважає вживання речень однофункціональної будови відбиває стильові особливості офіційно-ділового стилю взагалі й мови права зокрема. Вимогам чіткості у вираженні думки, у формуванні правових дій органів влади, окремих осіб відповідають однофункціональні структури. Торкається це передусім речень перелічувальної семантики, зокрема конструкцій зі значенням одночасності, на зразок: *Волосні громади порядкують справами товариства в районі волості, повітової — в районі повіту, губерніяльні — в районі губернії* (Статут «Вільного козацтва України», с. 436); *Рішення приймаються, висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням шляхом опитування суддів Конституційного Суду України* (Закон «Про Конституційний Суд», с. 184). У подібних реченнях міститься перелік рекомендацій чи офіційних документів, ухвал чи висновків відповідної державної установи, що мають бути піддані відповідним діям, або дається перелік осіб, організацій, установ, яким належить виконувати свої обов'язки.

Одночасність дій у реченнях з таким значенням виражається однаковими формами дієслівних присудків, зокрема теперішнім часом, про що свідчать наведені приклади.

Особливістю таких складних утворень є вживання в переліку явищ дієслів певної семантики, здебільшого пов'язаної з офіційно-діловими стосунками, якот: *ведеться, визначаються, відбувається, вказуються, даються, зберігаються, надсилаються, обґрунтовується, приймаються, пропонується* і подібні. Потреба в уживанні таких дієслівних форм очевидна: вони передають незаперечне вихідне твердження, обов'язковий припис щодо того, що має здійснюватися. Так, у правових документах *рішення приймаються* (ким?) ... *судом; висновки даються* (як?) ... *поіменним голосуванням; провадження ведеться; рішення, ухвали приймаються; висновки даються* (як?) ... *державною мовою* та ін. Активне вживання зворотних дієслів у настановчо-правових текстах виправдане: обов'язковість дотримання рекомендацій передається неінтерактивними формами. Зворотні дієслова послаблюють інтерактивність.

До характерних прикмет речень цього відношення слід віднести не двокомпонентну, а три- і більше компонентну будову; пор.: *Рада кожної громади щомісяця пересилає 25% своїх прибутків до волосної скарбниці, кожна волосна рада пересилає 25% своїх прибутків у повітову скарбницю, повітова рада стільки ж пересилає до губерніяльної скарбниці* (Статут «Вільного козацтва України», с. 439); *У Конституційному Суді України провадження ведеться, рішення, ухвали приймаються, висновки даються та оприлюднюються державною мовою* (Закон «Про Конституційний Суд», с. 24).

До стильових ознак слід віднести організацію переліку в реченні залежного від одного другорядного члена речення (детермінанта), як у прикладах: *На загальних зборах громади сільської (в містах — міської) обираються представники в загальні збори — волосні, повітові та губерніяльні по розчоту: до волосних — один представник од кожних 50 чоловік громади, до повітових — один од 100 членів (але не менше одного представника від кожної громади)* (Статут «Вільного козацтва України», с. 437); *У пропозиціях обґрунтовується необхідність укладення договору, визначаються можливі політичні, правові, матеріальні та фінансові наслідки його укладення, вказуються суб'єкти виконання міжнародного договору, пропонується склад делегації чи представник України для ведення переговорів, прийняття тексту міжнародного договору чи встановлення його автентичності* (Конституція України, с. 73). У такій будові речень настанови чи рекомендації об'єднуються навколо певної обставини чи в певному разі їх виконання

(у наведених прикладах таку роль виконують поєднання *на загальних зборах*; у *позиціях*). Потреба в таких синтаксичних структурах (з детермінантом, що стосується переліку) виникає саме в оформленні правових, настановчих документів.

Специфіка речень з перелічувальною семантикою полягає в тому, що в будовах такого зразка друга предикативна частина може відповідати формі неповного простого речення. У цьому впевнюють приклади: *Делегати мають пред'являти письмові посвідки від старшини своєї організації з зазначенням, можливо, повної кількості членів, завдань її й обсягу діяльності; члени організацій — прості письмові посвідки від старшини* (Повідомлення про скликання укр. нац. з'їзду, с. 50); *Після офіційного опублікування результатів голосування та підсумків виборів Центральна виборча комісія передає виборчу документацію до відповідної центральної державної архівної установи, територіальні та дільничні виборчі комісії — до відповідних місцевих державних архівних установ* (Збірник актів. Вип. 4, с. 104). Такі будови не знижують рівень зрозумілості тексту, тому вони достатньо поширені.

Окрім названих особливостей будови речень нормативно-правових текстів, укажемо також і на те, що структури перелічувальної семантики будуються лише з предикативних частин двоскладного наповнення. Однокладні (безособові) предикативні частини в правових актах неможливі, оскільки суперечать позалінгвальним вимогам офіційно-ділового стилю — створювати тексти з називанням конкретних суб'єктів і відповідних дій: *Війна не може бути проголошена, ні згода не може бути заключена від імені Української Народної Республіки без постанови Всенародних зборів* (Конституція УНР, с. 333); *Приватна власність в Україні має рівний з державою ступінь захисту, держава створює однакові умови для розвитку всіх форм власності* (Житлове право України, с. 74).

Приклади засвідчують, що в розпорядних актах адміністративно-політичного характеру Центральної Ради використовувалися речення перелічувального значення однотипної будови з переліком осіб, предметів, обов'язків, дій. Не було, наприклад, конструкцій, у яких перелік установ, посадових осіб, документів супроводжувався б уживанням перелічувальних лексем: *перший, другий, третій* тощо. Тим часом у сучасній мові права речення з такими словами непоодинокі, як-от: *Перший і другий примірники протоколу разом із пакетами виборчих бюлетенів та контрольних талонів негайно надсилаються до територіальної виборчої комісії, третій — зберігається у секретаря дільничої виборчої комісії, четвертий — відразу обов'язково вивіщується для загального ознайомлення в приміщенні дільничої виборчої комісії* (Збірник актів. Вип. 4, с. 99).

У цьому прикладі, узятому з тексту сучасного правового акту, як і в зразках речень документів часу дії Центральної Ради, дієслова вжиті у формі теперішнього часу. Її правомірно вважати домінантою в мові нормативно-правових актів [Баранник, с. 10], а отже — визнати ознакою нормативно-правового підстилю.

Помітну особливість сучасних нормативно-правових актів становлять структури, перелік дій яких передається з повторенням лексем, як у реченні: *У Республіці Крим міліцією керує заступник Міністра внутрішніх справ України — начальник Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Криму; в областях, містах, районах міліцією, крім транспортної, керують відповідно начальники головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті, начальники міських і районних відділів (управлінь) головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті* (Закон «Про міліцію», с. 6). Речення побудоване з повторенням особових форм дієслова *керувати* в однині і множині. Це не недогляд, не стилістичний огріх, а потреба подати виклад нормативно-правового положення

так, щоб не було двозначності. Для оформлення офіційних текстів це має принципове значення. Розглянуту вище конструкцію слід визнати відповідною екстралінгвальним приписам офіційно-ділового стилю, завдяки чому досягається чіткість, конкретність як стильова ознака.

Розпорядні акти адміністративно-політичного характеру Центральної Ради відбивають перші кроки становлення ознак офіційного викладу. Звідси й відсутність таких утворень, які усталилися в сучасних офіційно-ділових текстах. Так, крім названої вище структури, в актах початкового періоду формування розглядуваного стилю не засвідчено безсполучникових складних речень із значенням послідовності. Можливо, це пояснюється тим, що в тих умовах створювалися документи, зміст яких відбивав вимоги, розпорядження, рекомендації, важливі для сьогодення. Таким було веління часу.

Нові ж умови написання офіційно-ділових паперів, які мають забезпечити нормативно-правові дії різних інститутів влади і підпорядкованих їм установ, викликали до життя формування правових положень конструкціями із значенням послідовності, оскільки документи складаються на перспективу. Помітне місце в них посідають структури, у яких послідовність дій формує прийменниково-займенникове поєднання *після чого*, наприклад: *Присягу зачитує найстаріший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом* (Конституція, с. 18); *ВІЛ-інфікована особа зобов'язана письмово засвідчити факт одержання зазначеної інформації та попередження, після чого вона направляє до лікувально-профілактичного закладу для диспансерного нагляду та надання медичної допомоги* (Законодавство України про охорону здоров'я, с. 211).

Найявні в нашому розпорядженні матеріали вказують на те, що висловлення з відношенням послідовності утворюються тільки за участі прийменниково-займенникових темпоральних синтаксем. Завдяки таким поєднанням досягається чітке розміщення послідовно виконуваних дій, що вимагається в нормативно-правовому викладі. У сучасній мові права їх засвідчено 14% із загальної кількості безсполучникових складних речень. Це дає підстави твердити про те, що їх уведення до правових текстів задовольняють вимоги підстилю, який збагатився новою структурою в порівнянні з документами, що започаткували виникнення офіційно-ділового стилю.

Відмінність і схожість початкового етапу становлення офіційно-ділового стилю і сучасного періоду помітна також у використанні різнофункціональних структур безсполучникового типу.

У циркулярах Центральної Ради пріоритетним є застосування безсполучникових складних речень із розгортувальною частиною. Їхня будова прозора, пор.: *І через те ми, українська Центральна рада, видаємо сей Універсал до всього нашого народу і сповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя* (I Універсал, с. 104); *Оповіщаємо: однині на землі Республіки Української смертна кара касується* (III Універсал, с. 400). Потреба висловлення думки на виклик часу вимагала саме такого оформлення: небагатослівного, чіткого у використанні лексем, їхньому розміщенні, послідовності предикативних частин. У сучасних нормативно-правових актах подібні структури не використовуються. Вони стали надбанням інших підстилів офіційно-ділового стилю.

Зате конструкції з уточнювальним компонентом, що в незначній кількості фіксуються в документах Центральної Ради, як-от: *Самих національно-політичних домагань стало мало, час ставить вимоги ширші: народ хоче об'єднатись для задоволення*

і розв'язання всіх питань, які висуває йому і економічна, і соціальна обстановка (Декларація генерального секретаріату, с. 158) — у сучасних нормативно-правових текстах стали активно вживаними і закріпилися як відповідні офіційно-діловому стилю, пор.: *Має діяти принцип — політична влада досягається тільки через вільні демократичні вибори* (Збірник актів., Вип. 4, с. 50). У таких реченнях прозора будова: у першій частині називають ознаку загального характеру, яка потребує уточнення, що маніфестується другим компонентом.

Як свідчать дані, безсполучникові складні речення з відношенням наслідку мали місце в перших правових актах, наприклад: *Органи такого національного союзу — се органи державні, вони мають право видавати постанови, обов'язкові для його членів, і порядкувати в справах тої народності* (Проект Конституції УНР, с. 11); *Деякі хазяйства мають велике значення для всього нашого краю, як от господарства селекційні, що заготовляють добрий посівний матеріал, кінські заводи, розсадники племінної худоби тощо; такі господарства Секретарство візьме в свої руки або доручить їх громадським організаціям* (Відозва земельного секретарства, с. 445).

У наведених реченнях названі відношення на письмі не відтворені за нормами сучасного правопису: між предикативними частинами не поставлена двокрапка. Але від цього структура не втрачає цілісності з наслідковою семантикою. У сучасних нормативно-правових текстах подібні речення оформлюються, як правило, за нормами чинної пунктуації, пор.: *Голосування на виборах Президента України є таємним: контроль за волевиявленням виборців забороняється* (Збірник актів. Вип. 4, с. 58). Але навіть коли в реченні двокрапка, яка сигналізує в читанні про наслідок, не поставлена, відношення констатації факту й наслідку в предикативних частинах все одно відчувається чітко. Це засвідчено й у реченнях, у яких у другій предикативній частині виражена неприпустимість здійснення певних дій, як-от: *Кожний громадянин голосує особисто; голосування за інших осіб не допускається* (Збірник актів. Вип. 1, с. 246); *Субсидія є безповоротною, її отримання не призводить до зміни форми власності житла* (Житлове право України, с. 104). Така будова не суперечить вимогам офіційно-ділового стилю — указувати на дотримання певних правових норм. У текстах початкового етапу формування офіційно-ділового стилю такі конструкції не засвідчені.

Для вираження неприпустимості певних дій, названих у наслідковій частині, використовують не лише форми присудка із заперечною часткою *не*, але і без неї, однак зі значенням заперечення: *При цьому кожен член комісії має право отримати і особисто оглянути бюллетень; на цей час підрахунок бюллетенів припиняється* (Збірник актів, Вип. 4, с. 98). Подібні моделі не відзначені в державних документах 1919 року.

На початковому етапі формування офіційно-ділового стилю неможливими були багатоконпонентні утворення, у яких перелічувальні структури є складником вираження наслідку. Тепер вони задіяні як необхідні. Це ілюструє приклад: *Вибори Президента України є рівними: громадяни України беруть участь у виборах на рівних засадах, кожний виборець має один голос* (Збірник актів, Вип. 4, с. 58), у якому положення, передане в першій частині, обґрунтовується двома предикативними компонентами зі значенням переліку.

У розпорядно-політичних текстах періоду дії Центральної Ради не засвідчено речень з компонентом обґрунтування. Тим часом у нормативно-правових актах вони належно представлені. Ось один з прикладів: *На посадових осіб Рахункової палати поширюється дія Закону України «Про державну службу», вони є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження* (Збірник актів, Вип. 1, с. 221).

У подібних будовах міститься єдність двох предикативних частин на основі обґрунтування. Якщо їх роз'єднати, то відношення обґрунтування втратиться. Це вказує на вагомість складних безсполучникових будов як єдиної синтаксичної одиниці, що має певне значення, і їхню відмінність від будови тексту, у якому змістова спільність предикативних частин губиться, хоч може й відчуватися за умови відповідного прочитування тексту.

Не знайдено в документах Центральної Ради речень зіставно-протиставного значення, тоді як у чинних нормативно-правових актах такі конструкції виконують важливу стильову функцію.

Більш частотними в мові права є структури зіставної семантики, а саме: *Підкреслюється слово «первинний» або «продовження», у разі продовження зазначаються серія та номер попереднього ЛН* (Закон України про охорону здоров'я, с. 270); *При цьому додаткові медичні обстеження не проводяться, громадянин сплачує тільки вартість бланку медичної довідки* (Закон України про охорону здоров'я, с. 270). Будова і зміст таких речень співвідносні зі складносурядними, предикативні частини яких з'єднані сполучником *а*, пор.: *При цьому додаткові медичні обстеження не проводяться, а громадянин сплачує тільки вартість бланку медичної довідки*.

Меншою частотністю відзначаються конструкції з відношенням протиставлення. Здебільшого це структури, у яких змісту першого предикативного компонента протиставлено неправомірність здійснення інших дій, як у прикладах: *До трудової книжки заносяться відомості про роботу, заохочення та нагороди за успіхи в роботі на підприємстві, в установі, організації; відомості про стягнення до неї не заносяться* (Кодекс законів про працю України, с. 23).

У різні періоди функціонування офіційно-ділових текстів використовувалися і використовуються багатокомпонентні речення з сполучниковим і безсполучниковим зв'язком, як-от: *Кожен член Центральної ради, який не входить в склад Малої ради і який працює в комісії, одержує 15 крб. суточних за дні засідань, їх присутність відмічається в протоколах* (Закон про утримання ЦР за держ. рахунок, с. 478); *Водночас при так званому родинному чи сімейному обміні для осіб, які переїжджають в інше житлове приміщення, одні житлові правовідносини припиняються, інші — виникають* (Житлове право України, с. 63).

Розглянуте дозволяє висновувати, що в синтаксичній системі української мови, зокрема в текстах нормативно-правового стилю (у документах Центральної Ради і в сучасних нормативно-правових актах), наявні безсполучникові складні конструкції з різними семантико-синтаксичними відношеннями предикативних частин. Це — структури перелічувальної семантики, зіставно-протиставні речення, з наслідковою частиною, з компонентом обґрунтування. У сукупності предикативних частин вони формують модальність, яка вказує на конкретний характер відношення змісту речення до дійсності. Основне модальне значення цих речень у мові нормативно-правових актів як окремого підстилю офіційно-ділового функціонального стилю — це ствердження факту і визначення правомірності чи неправомірності дій. Кожне з таких синтаксичних утворень несе в собі чітко виражене смислове навантаження, тобто є вагомою комунікативною одиницею, а саме — реченням. Тому ніяка інша кваліфікація, крім реченнєвої, для безсполучникових складних утворень, представлених у нашому дослідженні, не прийнятна. Припис офіційно-ділового стилю вимагає чітко сформульованої думки, оформленої реченням як комунікативною одиницею.

Зіставний аналіз функціонування безсполучникових складних речень у текстах різних періодів засвідчує відмінність і в наборі видів та підвидів

розглядуваних структур, і в частоті їх використання. Це природно. Початковий етап написання офіційних актів засобами сучасної української мови з огляду на відсутність традиції їх оформлення позначений прагненням відтворювати розпорядно-політичні документи, спираючись на усне мовлення і відомі на той час зразки писемних стилів української мови. Це відбилося в тому, що до офіційних документів потрапляли діалектизми й русизми, як-от: *Сторони, що заключають договір, зрікаються взаємно звороту їх воєнних коштів, то значить державних видатків на провадження війни, як також звороту їх воєнних шкід, то значить тих шкід, які повстали для них і їх горожан у воєнних областях через військові зарядження з включенням всіх реквізицій, зроблених у ворожому краю* (Мирний договір між Німеч., Туреч., Австро-Угорщ., Болгар. та УНР, с. 138); *Воєнні полонені з обох сторін будуть відпущені додому: хіба би вони хотіли за згодою держави, в котрій вони перебувають, залишитися в її областях, або удалитися до іншого краю* (там само, с. 138).

Особливості синтаксичної будови — відсутність сполучника — зробили безсполучникові складні речення стилістично відмінними одиницями, які надають викладу динамізму. Він, як виявляється, не чужий усім стилям, зокрема й такому, як офіційно-діловий, і його підстилю — мові права. Але в офіційних текстах засвідчуємо не всі види й підвиди безсполучникових складних речень. У розглядуваних актах сучасної мови права не представлені речення з розгортувальною, з доповнювальною і коментувальною частинами, ряд підвидів речень з відношенням детермінації — часу, умови, мети, допустовості. Властива їм експресивність чужа офіційності й формулюванню правових обов'язків і відношень членів суспільства. Це вказує на те, що відзначені в нормативно-правових актах безсполучникові складні речення несуть у собі лише стилістичне нашарування динамізму.

Як засвідчують отримані в лінгвістичних дослідженнях дані, складні структури безсполучникового типу в нормативно-правовому підстилі сучасної української мови представлені більшою мірою, ніж у початковий період становлення офіційно-ділового стилю. До структур з перелічувальною семантикою одночасності додалися будови зі значенням послідовності, до речень з різнофункціональними предикативними частинами — конструкції зіставно-протиставного виду. Багатокомпонентні будови набули «прав громадянства» в офіційних текстах. Природно, що набутими синтаксико-стилістичними ознаками нормативно-правового підстилю не завершується процес подальшого розвитку офіційно-ділового стилю і його підстилів. Потреби суспільства зумовлять нові засоби вираження думок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н.В. Мова права у її функціональних різновидах. *Сьогодення українського мовного середовища* / [упоряд. Л. З. Мороз]; АПН України, Ін-т вищ. освіти, Від. теорії та методології гуманіт. освіти. К., 2008. С. 23–32.
2. Баранник Д.Х. Мова права як окремий функціональний стиль. *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 8–17.
3. Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Харків: Харк. держ. пед. ін-т ім. Г.С. Сковороди, 1980. 152 с.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Конституція України. Харків: Веста: Вид. «Ранок», 2003. 48 с.
2. Житлове право України. К.: Істина, 2003. 230 с.
3. Закон України «Про вибори депутатів до Верховної Ради Автономної республіки Крим». *Закопи України*. Т. 19 / ВРУ Інститут законодавства. К., 1999.

4. Закон України «Про вищу раду юстиції». За станом на 15 січня 1998 р. *Закони України*. Т. 15 / ВРУ Інститут законодавства. К.: 1999.
5. Закон України «Про Конституційний Суд України». За станом на 1 березня 2000 р. / ВРУ Офіц. вид. К.: Парлам. вид., 2000. 40 с.
6. Закон України «Про міліцію» За станом на 25 квітня 2002 р. / ВРУ Офіц. вид. К.: Парлам. вид., 2002. 27 с.
7. *Законодавство України про охорону здоров'я*. К.: Юрінком Інтер, 2000. 528 с.
8. *Збірник нормативних актів з конституційного права. Україна*. Вип. 1. Серія: «Конституційне законодавство». Харків: Факт, 1997. 296 с.
9. *Збірник нормативних актів з конституційного права. Україна*. Вип. 4. Серія: «Конституційне законодавство». Харків: Факт, 1999. 288 с.
10. *Кодекс законів про працю України*: За станом на 20 березня 2003 р. / Верх. РУ. Офіц. вид. К.: Парлам. вид-во, 2003. 107 с.
11. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х томах. Т. 1*. К.: Наукова думка, 1996. 587 с.
12. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х томах. Т. 2*. К.: Наукова думка, 1996. 463 с.

УДК 811. 161.2'42

Наталія Нестеренко

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

КОМУНІКАТИВНЕ СУПЕРНИЦТВО В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню параметрів комунікативної взаємодії, аналізу жіночих та чоловічих типів комунікативного суперництва в українських весільних ритуалах як соціальних переходах традиційної культури на матеріалі української весільної пісні.

Ключові слова: комунікативна взаємодія, параметри комунікативної взаємодії, комунікативне суперництво, власний статус обличчя, весільні ритуали, українська весільні пісня.

Natalia Nesterenko

COMMUNICATIVE RIVALRY IN THE TEXTS OF UKRAINIAN WEDDING SONGS: LINGUOPRAGMATIC ASPEKT

The article is devoted to the study of the parameters of communicative interaction, analysis of female and male types of communicative rivalry in Ukrainian wedding rituals as social transitions of traditional culture on the material of Ukrainian wedding song.

Key words: communicative interaction, parameters of communicative interaction, communicative rivalry, personal status of a person, wedding rituals, Ukrainian wedding song.